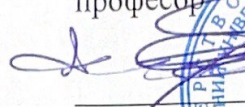

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»
професор

В.С. Загородній
«30» _____ 2021 року

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Аракеляна Разміка Мінасовича на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 22 жовтня 2018 року (протокол №3), уточнена Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 15 лютого 2021 року (протокол №5)

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія» від 29 червня 2021 року № 12

ПРИСУТНІ:

д.ю.н., проф. Крижановський А.Ф., д.ю.н., проф. Дудченко В.В.; д.ю.н., проф. Завальнюк В.В.; д.ю.н., проф. Цуркан-Сайфуліна Ю.В., к.ю.н., доц. Юдін З.М.; к.іст.наук, доц. Кормич А.І.; к.ю.н., доц. Кравченко С.П.; к.ю.н., доц. Чувакова Г.М.; к.ю.н., доц. Бальжик І.А.; к.ю.н., доц. Скуріхін С.М.; к.ю.н., доц. Рязанов М.Ю.; к.ю.н., доц. Тіщенко Ю.В.; к.ю.н., доц. Федоров В.А.; к.ю.н., доц. Антошина І.В.; к.ю.н., доц. Серебро М.В.; к.ю.н., асистент Дудник Р.М.; ст. викладач Ковбасюк С.В.; к.ю.н., асистент Бондаренко А.І.; асистент Войткова А.В.; асистент Іванчук В.С.

З присутніх 4 докторів наук, 14 кандидатів наук та 2 асистента – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Аракеляна Разміка Мінасовича на тему

«Державний примус у сучасній правовій політиці України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

СЛУХАЛИ:

Доповідь здобувача ступеня вищої освіти доктора філософії Аракеляна Разміка Мінасовича на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України», поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Вашій увазі пропонується дисертаційне дослідження на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України». Актуальність обраної теми визначається тим, що будь-яка правова система лише тоді може зватися правовою, коли забезпечено обов'язковість її норм. Держава добивається виконання правових приписів шляхом застосування імперативного впливу. Саме наявність примусу відрізняє право від інших регуляторів суспільних відносин, таких як мораль. Разом з тим, державний примус тільки тоді є легітимним, коли він спирається на норми матеріального права, і проводиться з урахуванням приписів процесуального права. Форми, порядок, і способи застосування державного примусу є частиною більш широкого феномену правової політики держави, що характеризується як узагальнююча теоретико-методологічна категорія, яка відображує загальні закономірності, принципи, цілі діяльності держави з формування і вдосконалення правової системи. Спрямованість правової політики України на зменшення примусового впливу має конкретні прояви в декриміналізації окремих правопорушень, депеналізації покарань, тобто зменшення інтенсивності покарання, заміні більш тяжкого покарання менш тяжкими, що є розумно достатніми для припинення правопорушення та перевиховання порушникам. Разом з тим, в окремих сферах спостерігається розширення сфери охоплення державного примусу, прикладом чого може слугувати криміналізація окремих злочинів, таких як домашнє насильство.

Постійна еволюція інституту державного примусу як інструменту правової політики держави, обумовлює необхідність вивчення даного явища в його історичному розвитку. Таке дослідження дозволить формувати правову політику державного примусу на наукових засадах, застосовувати коректну методологію реформування державного примусу при розробці нових правових норм, виявляти потребу чи відсутність потреби в посиленні або пом'якшенні примусових заходів.

В правовій теорії існує потреба в тому, аби пов'язати дослідження феномену державного примусу з явищем правової політики, і розглянути примус саме в її контексті, як інструмент, за допомогою якого держава проводить свою правову політику. Наразі комплексні монографічні

дослідження державного примусу в світлі правової політики держави відсутні. Така ситуація має негативний вплив на законодавчу та правозахисну практику, що і зумовило обрання теми дисертаційного дослідження та підтверджує її обґрунтованість та актуальність.

Проведене дослідження дозволило дійти наступних висновків.

Правова політика держави є системою цілеспрямованих заходів, що мають за мету розв'язання тих чи інших суспільних проблем, задоволення суспільних інтересів, забезпечення стабільності конституційного, економічного й правового ладу держави. Специфіка правової політики держави полягає в тому, що вона реалізується через владні структури, що мають монопольне право на застосування державного примусу як одного з інструментів правової політики держави.

В історії розвитку теорії правової політики у вітчизняній науці можна виділити три періоди. Дореволюційний період до 1917 року характеризується як час виникнення та становлення ідеї правової політики. Радянський період між 1917 та 1991 роками став часом занепаду концепції правової політики, яка спочатку підмінялася поглядами на право як на прояв революційної доцільності, а потім перебувала у забутті через абсолютне домінування позитивістського підходу до права. Лише наприкінці радянського періоду спостерігалися окремі спроби повернути ідею про правову політику держави до наукового дискурсу. Період незалежності України (після 1991 року) став часом ренесансу теорії правової політики. Правова політика є різновидом політики держави в цілому. Головною ознакою правової політики, що відрізняє її від інших державних політик, є зв'язок з правовою сферою соціального життя. Правова політика надає організаційну форму, спрямовує і направляє державний вплив через правові механізми на всі галузі суспільних відносин. Вона виступає як узагальнююча теоретико-методологічна категорія, що фіксує загальні закономірності, принципи та цілі діяльності держави, спрямованої на удосконалення правової системи. Одним з завдань правової політики є забезпечення правомірної поведінки суб'єктів правовідносин, що забезпечується поєднанням засобів переконання, спонукання та примусу. Примус становить собою такий державний вплив, що характеризується обов'язковим характером, та, як правило, негативним характером для суб'єкта, тобто використанням технік, які є безпосередньо несприятливими, або можуть бути потенційно несприятливими для об'єкта впливу. Такий вплив відбувається у суворо встановлених законом рамках, та з неухильним дотриманням законної процедури.

Державний примус характеризується як фізичний, психологічний, або інший вплив уповноважених державних органів та посадових осіб на

свідомість та поведінку об'єкта примусу через застосування в рамках встановленої процедури примусових заходів, визначених в законі, і пов'язаних з настанням негативних наслідків особистого, майнового, або організаційного порядку. В широкому сенсі поняття державного примусу включає в собі всю діяльність держави, спрямовану на спонукання учасників суспільних відносин до правомірної поведінки та запобігання неправомірній поведінці. У вузькому сенсі, державний примус характеризується як уповноважена діяльність посадових осіб, спрямована на реалізацію владних повноважень з метою дотримання вимог права.

Для сучасних демократичних державних режимів державний примус виступає крайньою мірою, що використовується в разі неефективності інших методів державно-правового впливу, таких як переконання. Однак, попри гуманізацію держави і права, роль примусу в сучасній правовій політиці держав неможна применшувати. Забезпечення законності і громадського порядку здійснюється за допомогою активних засобів цілеспрямованого впливу на волю суб'єктів, серед яких примус займає одне з головних місць. Він в принципі притаманний будь-яким регулятивним правовідносинам, і слугує захисту таких відносин від правопорушень. Завдяки примусу відбувається нав'язування державної волі суб'єктам, що схильні до протиправної поведінки, або вже чинять правопорушення. Примус слугує або утриманню від протиправної поведінки, або її припиненню, і поновленню порушеного правопорядку. Завдяки примусу, суб'єкти ставляться в становище жорсткого слідування правовим приписом. Найбільша ефективність державного примусу забезпечується через його відповідність вимогам справедливості. Вона включає в себе законність і обґрунтованість примусу, тобто відповідність його правовим нормам та виправданість за конкретних обставин.

Існує чимало класифікацій заходів державного примусу. Найбільш обґрунтованими виявляються класифікації в залежності від об'єкта державного примусу, суб'єкта державного примусу, галузевої спрямованості державного примусу. Поряд з тим, найбільшу практичну цінність має класифікація в залежності від характеру засобів державного примусу. На цій підставі заходи державного примусу слід поділити на процесуально-забезпечувальні заходи, попереджувальні (профілактичні) заходи, заходи правовідновлювального характеру, заходи попередження, та заходи, спрямовані на забезпечення функціонування держави та її інститутів.

В рамках правової політики держави можна виділити окремі галузеві напрямки, зокрема державну адміністративно-правову політику, державну кримінально-правову політику, державну приватно-правову політику. В

кожній з них застосування державного примусу характеризується певними особливостями. Так, державна адміністративно-правова політика має завданням сприяння і активну реалізацію основоположних засад Конституції України у владно-управлінській сфері. Адміністративно-правовий вплив є імперативним, і характеризується широким застосуванням державного примусу. В основі сучасної адміністративно-правової політики України лежить принцип гуманізму. Він передбачає відмову від широкого застосування репресивних методів, перевагу профілактики над покаранням, підвищенні гарантій захисту прав людини в діяльності держави.

Будь-яка кримінально-правова політика держави може розвиватися в напрямку посилення репресії, або послаблення репресії. Кримінально-правова політика України, виходячи з принципів гуманізму, розвивається в напрямку поступової декриміналізації, тобто відмови від кримінального переслідування певних діянь, та депеналізації, тобто зменшення інтенсивності покарання за кримінальні правопорушення. При цьому, вона надає перевагу невідворотності покарання над жорстокістю. Примус в такій політиці має відповідати вимогам розумної достатності для захисту прав та інтересів жертви правопорушення і суспільства в цілому. Водночас, сучасна кримінально-правова політика України характеризується розширенням сфери охоплення, та включенням до числа кримінально-карних таких діянь, які раніше могли не розглядатися як правопорушення, або визначенням нових форм кримінального.

В сучасній правовій літературі все частіше використовується поняття приватно-правової політики держави під якою розуміється різновид державної політики, спрямований на розвиток приватно-правового регулювання суспільних відносин. Приватно-правова політика держави не може обійтися без державного примусу, який є елементом приватно-правових відносин так само, як і будь-яких інших правовідносин. Приватно-правовий примус в будь-якому випадку санкціонується державою, відбувається за участі державних органів, та у відповідності до встановленої державою процедури. Держава активно слідкує за дотриманням такої процедури, та застосовує заходи державного примусу з метою спонукання сторін цивільних і господарських проваджень до правомірної поведінки і незловживання процесуальними правами.

На цьому дозвольте мені завершити мою доповідь і подякувати вам, шановний головуєчий і шановні члени кафедри за вашу увагу.

По закінченню доповіді Аракеляна Р.М. присутніми були поставлені такі **запитання:**

К.ю.н., доцент Скуріхін С.М.: В дисертаційному дослідженні Ви доволі часто використовуєте терміни: «етатизм», «етатизька держава» поряд з такими термінами як «тоталітаризм» та «авторитаризм», як Ви відрізняєте ці поняття?

Аракелян Р.М. відповів. Етатизм – це концепція політичної думки, що розглядає державу як найвище досягнення і мету суспільного розвитку, це поняття не ототожнюється з тоталітарною державою та авторитарною державою. Я вважаю, що цілком різні поняття.

К.ю.н., доцент Чувакова Г.М.: В науково-юридичній літературі є така думка, що державний примус застосовується до правопорушника та відноситься до сфери санкцій за порушення правової норми. Як Ви відноситеся до цього питання та чи розглядали це питання в своєму дослідженні?

Аракелян Р.М. відповів. В дисертаційному дослідженні це питання досліджував та хочу сказати, що державний примус не повинен ототожнюватися тільки зі застосуванням покарання до правопорушника за порушення правових норм. Державний примус може бути таким, який не визначає особу як правопорушника, наприклад, це застосування превентивних заходів запобігання та поширенню коронавірусної інфекції, держава в регуляторних актах Кабінету Міністрів України, якими визначалися заходи запобігання цієї інфекції визначала багато обмежень до фізичних та юридичних осіб, щодо як буде протікати, тривати життя в період карантину.

К.ю.н., доцент Антошина І.В.: Як у своєму дослідженні характеризуєте державний примус з точки зору правової політики нашої держави?

Аракелян Р.М. відповів. Припустимість державного примусу як елементу правової політики може визначатися як формально, так і матеріально. Формальне встановлення допустимості державно-правового примусу збігається з визначенням підстав застосування державно правового примусу у вузькому сенсі і передбачає закріплення в законодавстві матеріальних і процесуальних норм, що містять вимоги до державного примусу. Вони відображають результати проведеного законодавцем аналізу інтенсивності впливу державної влади за основними напрямками нормативного регулювання суспільних відносин на галузевому і міжгалузевому рівнях системи українського права. Матеріальне визначення допустимості державно-правового примусу виводиться з широкого розуміння права, яке не обмежується сукупністю правових норм, виражених в законодавстві. З цієї точки зору, відповідність заходів державного примусу

і їх застосування моральним ідеалам суспільства оцінюється також шляхом безпосереднього (оперативного) виявлення членами суспільства свого ставлення до державно-правовому примусу як формі реалізації державної влади в кожному конкретному випадку.

Ст. викладач Ковбасюк С.В.: Чи досліджували Ви на досягнення яких цілей спрямований державний примус, як складова державної політики? Відповідно, яке місце та роль державного примусу в правовій політиці держави?

Аракелян Р.М. відповів. Дане питання досліджувалося мною в дисертаційному дослідженні, сам державний примус він як складова правової політики нашої держави, перш за все спрямований на захист прав та свобод людини, утвердження законності нашої держави та утвердження державного ладу в державі.

Для цілей застосування державного примусу як інструменту правової політики, значення мають наступні елементи:

- 1) ресурси (правові, владно-силові, адміністративно-організаційні, матеріальні, тощо);
- 2) процедури (методи переконання, заходи примусу, способи стимулювання, тощо);
- 3) цінності (справедливості, правового порядку, ідеї свободи, невідчужуваності прав і свобод людини, тощо).

Д.ю.н., професор, завідувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Крижановський А.Ф.: Ви як практикуючий фахівець маєте право судити з приводу того, що економія репресій, яка властива як тенденція розвитку правової сфери нашої країни, чи вона не призводить до того, що називається послаблення тиску на правопорушуючу верству населення?

Аракелян Р.М. відповів. Моя позиція полягає у тому, що коли вводився інститут кримінальних проступків, який взагалі докорінно змінив суспільні відносини в кримінальному вимірі, то я взагалі підтримую ці тенденції. Тому що дійсно є багато кримінальних правопорушень, проступків за які виправдано вже зменшена інтенсивність покарання за спричинення легких тілесних ушкоджень, наприклад. У свою чергу, хочу сказати, що кримінальні проступки вводились в дію одним великим законом, у якому була переписана як Загальна, так і Особлива частина Кримінального кодексу. Держава щодо цього питання проявила дуже виважений підхід, при цьому перевела багато злочинів у вимір проступків.

Після відповідей на запитання було озвучено висновок наукового керівника – **доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста**

України, професора кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія» - Дудченко Валентини Віталіївни.

У висновку зазначено, що державний примус виступає одним із методів управління, без якого неможливе проведення політики держави, зокрема й правової. За допомогою примусу забезпечується належна поведінка суб'єктів права, неухильне виконання правових норм. Водночас слід зауважити, що в умовах демократичної, правової держави змінюється характер примусу, його головною метою постає забезпечення прав людини і загального блага.

Виходячи з зазначеного, тема дисертаційного дослідження є актуальною, затребуваною як з теоретичної, так і з практичної точок зору.

Дисертація має сприйнятливую структуру, характеризується логічним викладенням. Автором відображено актуальні, важливі аспекти, зосереджено увагу на найбільш важливих у науковому сенсі питаннях.

Автором вдало визначено мету і завдання роботи, використавши сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціальних методів.

Особливо слід звернути увагу на ряд положень і висновків, що характеризуються науковою новизною, насамперед, важливим є виокремлення етапів формування правової політики щодо державного примусу. Безумовної підтримки заслуговує запропонована автором система підходів до розуміння державного примусу з урахуванням праворозуміння. До позитиву роботи слід віднести і сформульовану автором дефініцію «правова політика сучасної держави щодо державного примусу».

На увагу заслуговує й здійснене автором осмислення правової політики, що дозволило більш повно розкрити багатогранність цього феномена, здійснити дослідження її пріоритетів як засобів подолання кризових явищ у суспільстві.

До позитиву даної роботи слід віднести і ряд положень стосовно заходів державного примусу, підстав та мети застосування державного примусу, застосування державного примусу в приватно-правових відносинах.

Достовірність сформульованих у результаті наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечується системним використанням вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, аналізом необхідних нормативно-правових актів.

Дисертація пройшла належну апробацію: результати опубліковано у фахових виданнях, зокрема й зарубіжному, висвітлено під час виступів на

наукових конференціях, а також обговорено на засіданні кафедри загальнотеоретичної юриспруденції.

Дисертація є завершеною працею, яку оформлено відповідно до встановлених вимог, результати проведених автором досліджень у сукупності розв'язують конкретні наукові завдання, що мають важливе значення для науки теорії права та практики. Зміст публікацій достатньою мірою відображає основні положення дисертації.

На підставі викладеного, вважаю, що дисертаційне дослідження Аракеляна Разміка Мінасовича на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам, встановленим Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, та може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а її автор заслуговує за результатами публічного захисту на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Дисертації притаманний високий ступінь обґрунтованості та новизни наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих автором.

Ці та інші положення дисертаційної роботи Аракеляна Р.М. свідчать про те, що поставлені завдання вирішено автором на належному науково-теоретичному рівні, а одержані у дослідженні результати характеризуються високим ступенем вірогідності та наукової обґрунтованості.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий і культурний вимір» на 2016-2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану науково-дослідницької роботи кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія» «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України» на 2016-2020 рр. та комплексної цільової теми «Правовий вимір цілісності та децентралізації української держави в умовах євроінтеграції».

Державний примус постійно виступав предметом активного інтересу в теорії права. Будь-яке дослідження правової політики і державного примусу в контексті правової політики має спиратися на твори видатних фахівців в теорії права, таких як Н. Н. Алексєєв, С. С. Алексєєв, В. В. Дудченко, Г. Кельзен, А. Ф. Крижановський, Н. В. Кудрявцев, Р.З. Лівшиц, А. В. Малько,

Н. І. Матузов, О. О. Мережко, Ю. М. Оборотов, С. П. Рабінович, Н. Н. Тарасов, О. М. Шевчук.

Теорію правової політики і засобів правової політики розвивали видатні дореволюційні дослідники, зокрема ті, що працювали в Україні, а саме С.С. Дністрянський, Г. Елінек, Б. В. Кистяковський, Г. А. Ландау, С. А. Муромцев, Л. І. Петражицький, В. Ф. Тарановський, М. П. Чубинський, Г. Ф. Шершеневич. На суттєву увагу заслуговують роботи окремих радянських дослідників, які обґрунтували поняття правової політики з точки зору позитивістської концепції права, а саме Б. Т. Базилева, А. І. Козуліна, В. Н. Кудрявцева, П. Т. Полежає, Н. В. Федорова та М. Чхиквадзе.

Значний інтерес до теорії правової політики проявляє сучасна правова доктрина. Зокрема, слід виділити роботи І. І. Байтіна, З. П. Гоменюка, Г. В. Мальцева, О. І. Півторака. Безпосередньо державному феномену державного примусу та окремим його проявам свої праці присвятили С. Л. Дембіцька, Н. А. Железняк, Л. І. Каленіченко, Н. В. Макарейко, В. Л. Ортинський, О. В. Петришин, О. Ю. Ровинський, В. В. Серьогін, В. І. Сировацький, О. В. Стрельцова, В. Я. Тація, Ю. С. Шемшученко.

Використана автором структурна побудова дисертації видається достатньо обґрунтованою і логічною. Дисертаційна робота відзначається системним підходом до аналізу предмету дослідження. Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Структура роботи повністю відповідає завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми та вирішити завдання, поставлені дисертантом при написанні роботи.

Перший розділ роботи присвячено аналізу теоретико-методологічній основі дослідження державного примусу в контексті правової політики держави, увагу приділено методологічним основам дослідження державного примусу в правовій політиці держави. Розкривається понятійно-категоріальний апарат державного примусу в правовій політиці.

В тексті другого розділу розкривається державний примус в правовій політиці держави. В рамках розділу розкривається філософсько-правове поняття державного примусу, досліджується місце державного примусу в правовій політиці держави. Автор також приділяє увагу класифікації форм, підстав та меж застосування державного примусу в правовій політиці держави.

Третій розділ дисертаційної роботи присвячено напрямкам застосування державного примусу в правовій політиці держави, а саме в адміністративно-правовій, кримінально-правовій, приватно-правовій політиці держави.

Дисертація є завершеною працею, оформленою відповідно до встановлених вимог. Результати проведених автором досліджень та отриманим нові науково-обґрунтовані результати у сукупності розв'язують конкретні наукові завдання, що мають істотне значення для розвитку науки загальнотеоретичної юриспруденції.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження Аракеляна Р.М. пройшли належну апробацію шляхом оприлюднення його положень у фахових вітчизняних та зарубіжних виданнях, у виступах та доповідях на наукових та науково-практичних конференціях.

Зміст свідчить, що дисертаційне дослідження Аракеляна Р.М. виконано на належному рівні і має істотну наукову новизну. Здобувачем самостійно опрацьовано значну кількість джерел монографічного, нормативно-правового характеру, робота містить цікаві й вагомні висновки та нові пропозиції.

Дослідження ґрунтується на виваженій самостійній роботі над темою дисертації, ідеї та розробки, що належать співавторам у дисертації Аракеляна Р.М. не використовувались, ступінь особистого внеску автора відображена у вступі до дисертації належним чином.

Аракелян Р.М. повністю виконав індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план. У процесі його роботи з підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану Р.М. Аракелян проявив себе як ініціативний, старанний, наполегливий, сумлінний та вдумливий дослідник. Індивідуальний план виконав своєчасно та на належному рівні, має високі оцінки.

Таким чином, дисертації Аракеляна Разміка Мінасовича на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є оригінальним, самостійним, цікавим науковим дослідженням складної проблеми, яка представляє як теоретичний, так і практичний інтерес, відповідає вимогам, встановленим Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а її автор заслуговує, на основі захисту, присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

К.і.н., доцент Кормич А.І.: відзначив, що для дослідження обрана актуальна тема, яка має велике теоретичне та практичне значення в умовах розбудови демократичної та гуманної правової держави.

Здобувач вдало дослідив місце державного примусу в правовій політиці держави. На увагу заслуговує висновок автора, щодо того, що правова політика є різновидом політики держави в цілому. Головною ознакою правової політики, що відрізняє її від інших державних політик, є зв'язок з правовою сферою соціального життя. Правова політика надає організаційну форму, спрямовує і направляє державний вплив через правові механізми на всі галузі суспільних відносин. Однак, сутність правової політики не зводиться лише до надання владно-управлінського впливу держави юридичної оформленості. Вона виступає як узагальнююча теоретико-методологічна категорія, що фіксує загальні закономірності, принципи та цілі діяльності держави, спрямованої на удосконалення правової системи. І це відображено в роботі.

У підсумку, дисертація Аракеляна Р.М. на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України» відповідає вимогам, які пред'являються до дисертації та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії.

К.ю.н., доцент Скуріхін С.М.: надав високу оцінку дисертації, кількості та характеру досліджених у ній питань, вдалості і значущості для науки висновків, виваженості пропозиції. Відзначив, що дисертант здійснив дослідження місця державного примусу в правовій політиці держави. Інтерес викликає звернення автора до процесу формування правової політики держави щодо державного примусу. Це, дійсно, зроблено вперше і є науковим здобутком автора. Значну увагу приділено дослідженню підстав та мети застосування державного примусу. Досить цікавим видається також розгляд напрямів застосування державного примусу. Вказав, що дисертація Аракеляна Р.М. на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

К.ю.н., доцент Чувакова Г.М.: відмітила високий науковий рівень дослідження, його актуальність та повноту зроблених висновків. Визначила дискусійні моменти, зокрема, зазначила, що в роботі ототожнюються поняття: «політика права» та «правова політика», які не є тотожними за своєю суттю. Окрім цього, звернула увагу, що більш вдалим є вживання терміну «правова політика держави» замість «державна правова політика»,

якщо ми ведемо мову про сучасну державу як державу демократичну та правову. Проте, зазначила, що ці зауваження не впливають на високу оцінку дослідження. Вказала, що дисертація Аракеяна Р.М. на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

К.ю.н. Антошина І.В.: у своєму виступі підтримала попередніх доповідачів, акцентувала увагу на глибокому змісті авторських визначень і висновків. Відзначила, що дисертаційне дослідження є теоретично і практично значущим. Підкреслила, що в процесі доповіді головних положень дисертаційного дослідження, а також під час відповідей на запитання членів кафедри загальнотеоретичної юриспруденції, Аракеяна Р.М. продемонстрував опрацювання значної кількості джерел, на підставі яких була підготовлена дисертаційна робота, вміння узагальнювати, аналізувати, формулювати власні висновки.

У підсумку, дисертація Аракеяна Р.М. на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України» відповідає вимогам, які висуваються до дисертації та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Д.ю.н., професор, завідувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Крижановський А.Ф.: зазначив, як зацікавила дана робота всіх співробітників кафедри. Вказав на те, що такі дисертації є дуже важливими для продовження певного дискурсу, який сьогодні ми спостерігаємо. Ми бачимо як право розширює свою сферу, а дисертаційне дослідження Аракеяна Р.М. цьому є прекрасним доказом. Дуже імponує прив'язка проблематика примусу до правової політики це таке досить оригінальний ракурс проблематики цієї проблеми, найперше, це малодосліджений аспект, по-друге це надає підходу дисертанта такого стратегічного рівня, погляду на проблему і по-третє тут відкривається нові певні глибина до яких зважаючи те як наш дисертант демонструє своє відношення до цієї проблематики.

Звичайно, ця робота є дуже цікавою, через те, що Аракеян Р.М. накопичив величезний матеріал, що забезпечить активне впровадження дисертаційного дослідження у навчальну та наукову діяльність, що характеризує роботу як актуальне та затребуване наукове дослідження.

У підсумку, зазначив, що дисертація Аракеяна Р.М. подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України» є цілісним та актуальним науковим дослідженням та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Після цього, слово було надано **рецензентам** наукової праці доктору юридичних наук, професору Ю.В. Цуркан-Сайфуліній та кандидату юридичних наук, доценту М.Ю. Рязанову:

Доктор юридичних наук, професор Ю.В. Цуркан-Суйфуліна відзначила високий науковий рівень дисертаційного дослідження Р.М. Аракеляна.

Дисертантом здійснено актуальне комплексне дослідження за темою «Державний примус в сучасній правовій політиці України». Про актуальність теми дослідження свідчить комплексність досліджуваного явища та багатоаспектність його виявів. Державний примус як відносно відокремлена самостійна правова категорія володіє низкою суттєвих ознак та форм, які у своїй сукупності розкривають сутність даного правового явища, характеризують його.

Державний примус є одним із атрибутів, визначальних ознак, державної влади. Лише держава має монопольне право застосовувати заходи державного примусу у суспільстві. Державному примусу притаманний особливий круг суб'єктів, що вповноважені його застосовувати, та особлива процедура його застосування. Поєднання повноважень суб'єктів, що здійснюють примус, з правомірним характером здійснення примусу визначають міру легітимності державного примусу. Разом з тим, державний примус тільки тоді є легітимним, коли він спирається на норми матеріального права, і проводиться з урахуванням приписів процесуального права. Право без примусу безсиле і перетворюється не більше, ніж на декларацію про добрі наміри.

Одним із основних завдань сучасних держав є забезпечення суспільної злагоди та правопорядку у суспільстві. Держава володіє широким арсеналом, за допомогою якого спонукає фізичних та юридичних осіб до правомірної поведінки. Поряд з різноманітними методами стимулювання в цей арсенал входить також і державний примус. Використовуючи методи примусу, держава не порушує права громадян та організацій, а навпаки, сприяє захисту цих прав та підтримці правопорядку.

На сьогодні в правовій теорії існує потреба в тому, аби пов'язати дослідження феномену державного примусу з явищем правової політики, і розглянути примус саме в її контексті, як інструмент, за допомогою якого держава проводить свою правову політику.

Наведені автором аргументи переконують в актуальності та затребуваності дисертаційного дослідження, предметом якого обрано державний примус як категорія правової політики України. Автором проведене комплексне системне дослідження за обраною темою, в результаті

якого було отримано важливі для науки загальнотеоретичної юриспруденції висновки. Р. М. Аракелян не тільки довів потребу науки та практики у комплексному погляді на державний примус, але й поставив низку нових питань, вирішення яких буде вагомим внеском у розвиток загальнотеоретичної юриспруденції.

На особливу увагу заслуговує звернення автора до інституціонального підходу. Для юридичної науки вказаний підхід є досить традиційним, проте його застосування, як правило, обмежується лише рамками дослідження структури сформованої системи права. Звідси і сам термін «інститут» зазвичай асоціюється в юридичній науці з правовим інститутом як сукупністю правових норм, що регулюють за допомогою специфічних прийомів і способів однорідний вид або сторону суспільних відносин. Не заперечуючи значимість інституційного підходу в вивченні структурних особливостей права, адже сучасна юридична наука підійшла до межі, коли вона сама не може обійтися без розвинутої теорії інститутів, придатної не тільки для пояснення структури права як системи, але й для глибокого розуміння динаміки та механізму впливу права на суспільства та соціальні відносини. Сфера соціальних відносин (економічних, політичних та ін.) характеризується наявністю і функціонуванням відповідних інститутів, що забезпечують її сталий розвиток і оновлення. Державно-правова сфера має інституційний характер, тоді інституціоналізація виглядає як специфічна загальна закономірність виникнення, розвитку та функціонування всіх явищ державно-правового життя.

Важливим є висновок, що сутність правової політики не зводиться лише до надання владно-управлінському впливу держави юридичної оформленості. Вона виступає як узагальнююча теоретико-методологічна категорія, що фіксує загальні закономірності, принципи та цілі діяльності держави, спрямованої на удосконалення правової системи. Одним з завдань правової політики є забезпечення правомірної поведінки суб'єктів правовідносин, що забезпечується поєднанням засобів переконання, спонукання та примусу. Примус становить собою такий державний вплив, що характеризується обов'язковим характером, та, як правило, негативним характером для суб'єкта, тобто використанням технік, які є безпосередньо несприятливими, або можуть бути потенційно несприятливими для об'єкта впливу. Такий вплив відбувається у суворо встановлених законом рамках, та з неухильним дотриманням законної процедури. Дотримання приписів матеріального чи процесуального закону є критерієм, що відрізняє правомірний державний примус від протиправного державного насильства.

За результатами аналізу теоретичних висновків автора можна констатувати, що на сьогодні перспективним є подальші наукові дослідження державного примусу в рамках правової політики держави.

В цілому, слід відмітити високий загальний рівень дисертаційного дослідження, однак попри загальне позитивне враження від даної дисертаційної роботи, у ній є деякі недоліки та дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації під час захисту.

1. У підрозділі 1.3 автором констатовано, що «правовий примус необхідно розглядати в діалектичному взаємозв'язку з державою. Примус, який застосовується органами держави, може бути або правовим (державним) примусом, або актом державного насильства». Яка межа відокремлює державний примус від державного насильства?

2. Потребує додаткової аргументації позиція автора щодо твердження про існування приватно-правової політики держави як такої. Яке місце в ній займає державний примус?

Загалом, зазначені зауваження носять уточнюючий характер і не знижують позитивної оцінки дисертаційної роботи. Вона є актуальним, самостійним та аргументованим дослідженням. Положення і висновки дисертації належним чином висвітлені у публікаціях автора та апробовані під час його участі у науково-практичних конференціях та під час навчального процесу. З наведеного вище можна зробити загальний висновок про те, що дисертація Аракеяна Р. М. за своїм науковим рівнем, одержаними результатами дослідження та пропозиціями відповідає вимогам, що висуваються до наукових робіт такого рівня та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії.

Кандидат юридичних наук, доцент М.Ю. Рязанов у цілому відмітив високий науковий рівень дисертаційного дослідження, виконаного на актуальну тему.

Сучасне суспільство сформувало особливе ставлення та розуміння цінності держави в його авторитеті та спроможності влади встановлювати досягати поставленої мети. Це спричинило в певному обсязі сприйняття авторитету крізь спроможність влади реалізовувати примусу. Така констатація призвела до поширення підміни понять «влада» і «примус», нехтуючи тим фактом, що примус є лише одним із структурних елементів авторитету. Таке, дещо однобоке ставлення до примусу було обумовлено централізацією державної влади та зловживання нею своїми примусовим повноваженнями, що призводило до викривлення права і правосвідомості суспільства.

Це обумовлює актуальність даного дисертаційного дослідження, яке направлено на дослідження природи державного примусу, спробу проведення його відповідної класифікації та встановлення підстав та меж застосування державного примусу як інструменту правової політики держави.

Автор вірно наголошує на тому, що державний примус як інститут правової політики є системою цілеспрямованих заходів, що мають за мету розв'язання суспільних проблем, задоволення суспільних інтересів, забезпечення стабільності конституційного, економічного й правового ладу держави. Це надало можливість автору виокремити широке та вузьке розуміння державного примусу. Тобто, в широкому сенсі державний примус становить собою елемент державної правової політики державний примус становить собою всю сукупність державної діяльності спрямованої на спонукання учасників правовідносин до правомірної поведінки, а у вузькому сенсі, державний примус це уповноважена діяльність посадових осіб, спрямовану на реалізацію владних повноважень з метою дотримання і виконання правових актів.

Таким чином, Аракелян Р. М. обрав для свого дисертаційного дослідження дійсно актуальну тему та здійснив спробу вирішення дійсно значущих питань, що ставляться перед сучасною юриспруденцією.

Враховуючи комплексність предмета дослідження, дисертант гармонічно поєднав загальнотеоретичні аспекти предмету дослідження з надбанням галузевих юридичних та інших наук. Зазначена всебічність аналізу визначає достатній рівень завершеності дослідження.

Структура роботи, побудована дисертантом, видається вдалою, оскільки забезпечила автору можливість в логічній послідовності розглянути основні проблеми, що стосуються предмету дослідження та зробити відповідні висновки.

Високий ступінь вірогідності та наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням комплексу принципів наукового пізнання, методологічних підходів, низки загальнонаукових та спеціальних методів. Положення дисертації реально ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими і базуються на власних судженнях автора.

Проте, робота не позбавлена і окремих дискусійних питань, які потребують більш детального та всебічного розгляду:

1. В процесі дослідження методологічних засад державного примусу, доцільно було розширити ціннісну характеристику державного примусу. Продемонструвати, що здатність за допомогою відповідних

правових інституцій сприяти формуванню суспільних цінностей є аксіологічним виміром державного примусу.

2. Аналізуючи категорію справедливості як принципу державного примусу, доцільно також було б продемонструвати категорію справедливості як підстави та мети державного примусу. Це надало б можливості автору, характеризувати справедливість як особливу мотиваційну підставу здійснення державного примусу в суспільстві.

Разом з тим, слід відзначити, що висловлені зауваження носять суто дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, його наукову новизну та важливість отриманих висновків. Дисертація Аракеляна Р. М. на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України» є завершеною працею, в якій отримані нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують комплексне наукове завдання та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

УХВАЛИЛИ:

Затвердити такий висновок щодо дисертації Аракеляна Р.М.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації Аракеляна Разміка Мінасовича на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Робота виконана на кафедрі загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія».

Тема дисертації схвалена та затверджена рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 3 від 22 жовтня 2018 року), уточнена Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол №5 від 15 лютого 2021 року).

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор Дудченко В.В.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Будь-яка правова система лише тоді може виконувати свої функції, коли забезпечено обов'язковість її норм. Держава добивається виконання правових приписів шляхом застосування імперативного впливу. Саме наявність примусу відрізняє право від інших регуляторів суспільних відносин, таких як мораль. Разом з тим,

державний примус тільки тоді є легітимним, коли він спирається на норми матеріального права, і проводиться з урахуванням приписів процесуального права. В авторитарний період історії України спостерігалось широке зловживання своїми примусовим повноваженнями з боку держави, що призводило до викривлення права і правосвідомості суспільства. Одним з завдань розвитку сучасної правової системи України є подолання таких викривлень, і створення умов для застосування державного примусу виключно у законний спосіб.

Форми, порядок, і способи застосування державного примусу є частиною більш широкого феномену правової політики держави, що характеризується як узагальнююча теоретико-методологічна категорія, яка відображує загальні закономірності, принципи, цілі діяльності держави з формування і вдосконалення правової системи. В широкому сенсі, правова політика виступає частиною державної політики в цілому в таких сферах як економіка, соціальна, воєнна галузь, тощо. У вузькому сенсі правова політика полягає у керуючому впливі, що держава справляє на правову систему, досягаючи за допомогою такого впливу завдань державного будівництва, добиваючись правомірної поведінки суб'єктів, та формуючи їхню правосвідомість.

Розглядаючи державний примус в контексті правової політики слід відзначити що розвиток такої політики може відбуватися в напрямку посилення державного примусу (більш активного використання репресії як знаряддя державної політики), або в напрямку послаблення примусу (економії репресії). Сучасна державна політика України має виражений напрямок руху в бік економії репресії, та підміни державного примусу методами переконання та виховання. Разом з тим, економія репресії сама по собі не є самоціллю. Політика державного примусу повинна зберігати здатність створювати достатній вплив на суспільство з метою захисту права, охорони державних інтересів, та отримання прав, свобод, і інтересів фізичних та юридичних осіб. Завданням дослідження політики державного примусу є виявлення балансу між репресією та економією репресії.

Спрямованість правової політики України на зменшення примусового впливу має конкретні прояви в декриміналізації окремих правопорушень, депеналізації покарань, тобто зменшення інтенсивності покарання, заміні більш тяжкого покарання менш тяжкими, що є розумно достатніми для припинення правопорушення та перевиховання порушникам. Разом з тим, в окремих сферах спостерігається розширення сфери охоплення державного примусу, прикладом чого може слугувати криміналізація окремих злочинів, таких як домашнє насильство.

Постійна еволюція інституту державного примусу як інструменту правової політики держави, обумовлює необхідність вивчення даного явища в його історичному розвитку. Таке дослідження дозволить формувати правову політику державного примусу на наукових засадах, застосовувати коректну методологію реформування державного примусу при розробці нових правових норм, виявляти потребу чи відсутність потреби в посиленні або пом'якшенні примусових заходів, конкретизувати теоретичні напрацювання щодо державного примусу в конкретних актах правової політики держави що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий і культурний вимір» на 2016-2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану науково-дослідницької роботи кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія» «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України» на 2016-2020 рр. та комплексної цільової теми «Правовий вимір цілісності та децентралізації української держави в умовах євроінтеграції».

Мета і завдання дослідження. Відповідно до встановленого об'єкта та предмета дисертаційного дослідження, метою дослідження є комплексний теоретико-правовий аналіз проблем, пов'язаних з державним примусом в правовій політиці України, а також формування на його основі науково-обґрунтованих практичних і методологічних рекомендацій щодо вдосконалення застосування державного примусу в сучасній правовій політиці України.

Ця мета конкретизується такими завданнями:

- Встановити стан наукової розробки теми, визначити понятійний та методологічний апарат дослідження;
- Виявити напрямки розвитку ідей про правову політику держави в теорії права в минулому та сучасності;
- Охарактеризувати категорії правової політики і державного примусу і визначити їхній зв'язок;
- Встановити поняття державного примусу в теорії права;
- Визначити місце і роль державного примусу як інструменту правової політики держави;
- Запропонувати класифікацію засобів державного примусу, встановити підстави та межі застосування державного примусу;

- Виявити особливості застосування державного примусу в адміністративно-правовій політиці держави;
- Охарактеризувати особливості державного примусу в кримінально-правовій політиці держави;
- Обґрунтувати підстави і порядок застосування державного примусу в приватно-правових відносинах.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку з застосуванням державного примусу в рамках правової політики сучасної держави.

Предмет дослідження – державний примус в сучасній правовій політиці України.

Методи дослідження. Методичний інструментарій дослідження обраний з урахуванням поставленої мети та завдань, його об'єкта і предмета. Методологічну основу дисертації складає система загальнонаукових та спеціальних підходів і методів пізнання правових явищ. Методологічно дослідження ґрунтується на поєднанні позитивістського та природно-правового підходів до дослідження права, що дозволило надати комплексний погляд на державний примус як інструмент правової політики.

Феноменологічний підхід дозволив розглянути феномен державного примусу як соціально-правове явище, що є невід'ємною частиною права і суспільства, та сформувати розширене уявлення про співвідношення цього феномену з іншими явищами державного і суспільного життя (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2). Герменевтичний підхід використано під час аналізу нормативно-правових актів з метою з'ясування змісту конкретних норм права (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). Застосування методу діалектики дозволило розглянути досліджувані явища в їхньому розвитку та взаємозв'язку (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1). Завдяки історичному методі пізнання вдалося простежити розвиток уявлень про правову політику і державний примус в історії прав, виявити коріння сучасних поглядів на правову політику і державний примус (підрозділи 1.2, 2.1, 2). Структурно-функціональний метод дозволив вірну побудову категоріального апарату дослідження, а саме скласти уявлення про державний примус як частину інструментарію, що використовується в правовій політиці держави (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2). Для дослідження конкретних проявів державного примусу в окремих галузях правової політики держави використовувався формально-логічний метод (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3).

Теоретичну основу дослідження. Державний примус постійно виступав предметом активного інтересу в теорії права. Будь-яке дослідження правової політики і державного примусу в контексті правової політики має

спиратися на твори видатних фахівців в теорії права, таких як Н. Н. Алексєєв, С. С. Алексєєв, В. В. Дудченко, Г. Кельзен, А. Ф. Крижановський, Н. В. Кудрявцев, Р.З. Лівшиц, А. В. Малько, Н. І. Матузов, О. О. Мережко, Ю. М. Оборотов, С. П. Рабінович, Н. Н. Тарасов О. М. Шевчук.

Теорію правової політики і засобів правової політики розвивали видатні дореволюційні дослідники, зокрема ті, що працювали в Україні, а саме С.С. Дністрянський, Г. Елінек, Б. В. Кистяковський, Г. А. Ландау, С. А. Муромцев, Л. І. Петражицький, В. Ф. Тарановський, М. П. Чубинський, Г. Ф. Шершеневич. На суттєву увагу заслуговують роботи окремих радянських дослідників, які обґрунтовували поняття правової політики з точки зору позитивістської концепції права, а саме Б. Т. Базилева, А. І. Козуліна, В. Н. Кудрявцева, П. Т. Полежає, Н. В. Федорова та М. Чиквадзе.

Значний інтерес до теорії правової політики проявляє сучасна правова доктрина. Зокрема, слід виділити роботи І. І. Байтіна, З. П. Гоменюка, Г. В. Мальцева, О. І. Півторака. Безпосередньо державному феномену державного примусу та окремим його проявам свої праці присвятили С. Л. Дембіцька, Н. А. Железняк, Л. І. Каленіченко, Н. В. Макареiko, В. Л. Ортинський, О. В. Петришин, О. Ю. Ровинський, В. В. Сєрьогін, В. І. Сировацький, О. В. Стрельцова, В. Я. Тація, Ю. С. Шемшученко.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, вперше було проведене комплексне монографічне дослідження теоретичних та практичних аспектів державного примусу в сучасній в правовій політиці України. Це дозволило автору сформулювати за результатами дослідження низку наукових положень, висновків та пропозицій, а саме:

у перше:

- запропоновано авторську дефініцію державного примусу в правовій політиці сучасної держави, який визначається як використання такого, що ґрунтується на праві та проводиться за встановленою законом процедурою державного впливу, який має на меті охорону інтересів держави та прав людини від протиправних посягань, та сприяє формуванню легітимної правової системи і правосвідомості суб'єктів;

- запропоновано дворівневу систему підходів до розуміння природи державного примусу з урахуванням позитивістського та природно-правового підходу до права, показано яким чином ці два підходи вплинули на формування ідей про правову політику держави і державний примус в контексті правової політики держави, зокрема продемонстровано виникнення ідеї державного примусу під впливом позитивістських і природно-правових ідей, і сучасне поєднання цих ідей при дослідженні державного примусу в правовій політиці держави;

- встановлено, що процес формування та розвитку правової політики щодо державного примусу охоплює такі етапи: 1) дореволюційний, в який виникає ідея правової політики і проводяться перші дослідження щодо державного примусу в правовій політиці; 2) радянський, який характеризується широким застосуванням державного примусу на фоні забуття, і пізнішого поступового відродження інтересу до ідеї правової політики; 3) сучасний, в якому відбувається дослідження державного примусу і правової політики для потреб модерної держави і розробка осмислених державних політик щодо ступеню та інтенсивності державного примусу в різних галузях права;

удосконалено:

- теоретичні положення щодо підстав та меж застосування державного примусу як інструменту правової політики держави, зокрема виявлений зв'язок між політикою держави в галузі державного примусу і правами людини, і продемонстровано, що відповідність права людини і суспільним уявленням про права людини має визначати характер використання державного примусу в правовій політиці;

- концептуальні напрацювання щодо застосування державного примусу в приватно-правових відносинах, зокрема обґрунтовано існування приватно правової політики держави як особливої категорії, та показано особливості застосування державного примусу в приватно-правових відносинах;

- класифікацію заходів державного примусу на заходи пов'язані з правопорушенням (заходи юридичної відповідальності), та не пов'язані з правопорушенням (заходи, за які не наступає юридичної відповідальності), всередині якого можна виділити правовідновлювальні, попереджувальні, заходи, заходи процесуального забезпечення, заходи, спрямовані на підтримку громадських потреб, та заходи, спрямовані на підтримку функціонування держави та її інститутів.

набуло подальшого розвитку:

- теоретичний доробок щодо методології використання державного примусу в правовій політиці України, а саме щодо зменшення державного примусового впливу на суб'єктів при збереженні розумної достатності примусу на основі принципу економії репресії;

- окремі положення щодо застосування державного примусу в рамках конкретних правових політик, в тому числі кримінально-правової політики та адміністративно-правової політики;

- уточнене місце заходів державного примусу, встановлених в процесуальному праві України, зокрема продемонстровано, що роль таких заходів можуть грати окремі інститути, не входять до встановлених

Кодексом адміністративного судочинства, Цивільним процесуальним кодексом та Господарсько-процесуальним кодексом переліків примусових заходів. До таких фактично примусових механізмів можна віднести інститут строків в судочинстві, інститут покладання на сторону, проти якої винесено судові рішення, судових витрат, тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані:

- у навчальному процесі – під час підготовки посібників із навчальних курсів з теорії держави і права, правової політики, кримінального, адміністративного, цивільного, господарського права, а також при розробці текстів лекцій кримінального процесу і криміналістики, а також розроблення текстів лекцій та навчально-методичних матеріалів для проведення семінарів і практичних занять із цих дисциплін;

- у практичній діяльності – положення роботи можуть використовуватися в практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, зокрема правоохоронних органів та судів;

- у наукову-дослідній роботі – як основа для подальшого дослідження державного примусу як правової категорії правової політики України;

- у сфері правотворчості – при формуванні державних правових політик, зокрема державної кримінально-правової політики, адміністративно-правової політики, приватно-правової політики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія», а також на всеукраїнських та міжнародних конференціях: Право як ефективний суспільний регулятор: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, (19–20 лютого 2021 р.); Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, (5–6 березня 2021 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації було висвітлено у 9 наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, зокрема, 3 статті опубліковано у періодичних наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 2 статті – у періодичних наукових виданнях інших держав, додатково положення дослідження відображено у 4 тезах виступів на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Зумовлені специфікою проблематики дослідження. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають 9 підрозділів, висновків,

списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 201 сторінку, із яких 167 – основного тексту.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Аракелян Р. М. Становлення вчення про правову політику в теорії права наприкінці XIX – початку XX століття. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 3–11. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/2_2021/3.pdf
2. Аракелян Р. М. Поняття державного примусу в теорії права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 391–393. URL: http://lsej.org.ua/1_2021/100.pdf
3. Аракелян Р. М. Місце державного примусу в правовій політиці держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 2. С. 3–6.
4. Аракелян Р. М. Державний примус у контексті правової політики держави. *Juris Europensis Scientia*. 2021. Вип. 2. С. 3–6. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2021/3.pdf

Публікації у зарубіжних виданнях:

5. Аракелян Р. М. Державний примус як категорія права: сучасний погляд. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 3, vol. 1. С. 87–90. URL: <http://kelmczasopisma.com/viewpdf/959>

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження:

6. Аракелян Р. М. Державний примус як метод державного управління. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 23–24 жовт. 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 8–10.
7. Аракелян Р. М. Адміністративно-правовий вплив держави і державний примус. *Право як ефективний суспільний регулятор* : матеріали

міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19–20 лют. 2021 р.) / Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив. Львів, 2021. С. 9–11.

8. Аракелян Р. М. Концепція правової політики в працях українських вчених XIX – початку XX століття. *Право та закон: теорія, методологія, практика* : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Київ, 15 квіт. 2021 р.). URL:

https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2214%3A050420211515&catid=276%3A1-042021&Itemid=341&lang=ru

9. Аракелян Р. М. Моральність та справедливість як критерії легітимності державного примусу. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2021. Т. 1. С. 96–98.

Характеристика особистості здобувача. Аракелян Размік Мінасович у 2012 році закінчив Національний університет «Одеська юридична академія» і отримав повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» та здобув кваліфікацію магістр права. З 2018 року – асистент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія». Володіє українською, російською та англійською мовами. Під час навчання в аспірантурі продемонстрував уміння аналізувати складні логіко-правові процеси та робити обґрунтовані висновки. Размік Мінасович користується заслуженою повагою серед колег.

Особистий внесок автора. Дисертаційна робота є власним авторським дослідженням, у якому наукові положення, висновки та пропозиції обґрунтовано самостійно в результаті опрацювання значної кількості наукових джерел. Ідеї та розробки, що належать співавторам не використовувались.

Оцінка мови та стилю дисертації. Мова та стиль написання дисертації відповідають прийнятному у науковій літературі та відповідають встановленим вимогам, які висуваються до наукової праці такого рівня, що забезпечує легкість та доступність сприйняття дисертації.

У результаті попередньої експертизи дисертації Аракеяна Р.М. та повноти основних результатів дослідження.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Аракеяна Разміка Мінасовича на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України», представленій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Аракеяна Разміка Мінасовича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167.

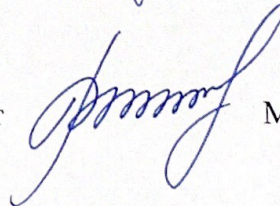
3. Рекомендувати дисертацію Аракеяна Разміка Мінасовича на тему «Державний примус у сучасній правовій політиці України» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент,
доктор юридичних наук, професор

Ю.В. Цуркан-Сайфуліна

Рецензент,
кандидат юридичних наук, доцент

М.Ю. Рязанов